

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

JOSIP KOROŠEC, *Slovensko svetišče na Ptujskem Gradu*, Dela 6 Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, Razred za zgodovinske in zemljepisne vede, za filozofijo in filologijo, Ljubljana 1948, стр. 48, 32 слике, 18 скица и планова.

Стара словенска насеља код нас нису, као што је познато, онако систематски испитивана као римска и преисториска и зато је за сваку похвалу иницијатива Словеначке академије наука да се проучи словенско гробље у Птују, констатовано још 1909 године. Још већу похвалу заслужује брзина којом је, у књижици под горњим насловом о којој ћу овде реферисати, објављен један део резултата постигнутих при ископавањима која је на томе месту вршила Словеначка академија у 1946 и 1947 години.

Аутор нас одмах уводи *in medias res*. Пошто је споменуо да су при ископавањима којима је он руководио нађени остаци из преисториског и римског доба који ће другом приликом бити објављени, вели да је нађен и словенски храм, па одмах набраја до тада нађене храмове (Кијев и Аркона) које детаљно описује (стр. 6 ил.) Затим даје опис објекта који је он нашао у рушевинама римских зграда — ходник квадратног облика укопан у земљу око једног узвишења од земље у облику коцке, даје реконструкцију на основу аналогија из Арконе (стр. 14 ил.) и онда вели да је тај храм саграђен у VII веку, после досељења Словена у околину Птуја а пре него што је салцбуршки архиепископ добио овај крај, те би тако то био најстарији до сада познати словенски храм (стр. 33 ил.). Постојање словенског храма у тако рано доба показује, међутим, да није тачно досадашње схватање, створено на основу писаних извора, како су храмове градили само Руси и Полапски Словени (стр. 35). Из чињенице, најзад, да је храм код старих Словена био стан божанства закључује аутор да су Словени првобитно градили куће квадратне основе и да су за тај облик основе, с обзиром на време из којег је птујски храм, Словени знали већ у својој прапостојбини, те би тако досадашње схватање о постанку и развоју основе словенске куће било погрешно (стр. 35 ил.).

Све ове лепе и духовите комбинације, међутим, нису поткрепљене никаквим доказима. Објекат нађен у Птују је словенски храм зато што има основу истог облика као и храм који је Шухарт нашао у Аркони. Аутор, међутим, не узима у обзир да у Аркони није нађена цела грађевина него само један зид и делови друга два зида који су с њиме били у вези, али тако да се не зна њихова дужина пошто се терен обурвао и уништио један део грађевине. Шухарт је у Аркони тражио Свантовитов храм па када је нашао остатке једне грађевине сматрао је да је то тај храм те га је реконструисао на основу описа код Саксона Граматичара одређујући његов облик и величину према положају гомила камења које је он сматрао за базе стубова. Када тако стоји ствар са храмом у Аркони, није ни мало чудно што су научници који се баве проучавањем религије старих Словена скептични према резултатима Шухартових ископавања и што ћутке прелазе преко

њих¹⁾ и што се у последње време чак јавља мишљење да Шухарт није нашао Свантовитов храм него остатке хришћанске базилике коју су Данци, како вели Саксон Граматичар, били саградили по заузимању Арконе.²⁾ Када се има у виду да су хришћански мисионари врло често градили цркве на местима која су била света за Словене да би пагански култ заменили хришћанским³⁾ и да су Данци сматрали да се хришћанство на Ригену није учврстито све док постоји Свантовитов кип у Аркони,⁴⁾ изгледа врло вероватно да се базилика коју спомиње Саксон налазила на месту Свантовитовог храма те би тако оно што је Шухарт нашао, ако је заиста нашао место на коме се налазио храм (а има доста основа да се у то посумња), била та данска базилика. Због свега овога било је потребно да аутор прво критички претресе цело питање Свантовитовог храма у Аркони па се тек онда на њега позива као на доказ да је објекат који је он нашао заиста словенски храм.⁵⁾

Ако се као једини доказ да је објекат нађен у Птују словенски храм може навести само сличност његове основе с основом храма у Аркони, постоји један доста јак разлог који би говорио против тога а који, колико ми је познато, досада није искоришћен при проучавању словенских храмова. То је пропис *о чистоћи храма*. Стари Словени су, наиме, необично пазили на чистоћу храма у религијском смислу те речи и у томе су ишли тако далеко да Свантовитов свештеник, чистећи његов храм у Аркони, није смео у њему дисати да својим дахом не окаља божанство, него је излазио напоље да издахне и удахне чист

¹⁾ Al. Brückner, *Litauer und Slaven* у Chantepie de la Saussay, *Lehrbuch der Religionsgeschichte*⁴ II 1925, 506 илд.; *Slavische Religion* у *Religion in Geschichte und Gegenwart* V 1931, 1795; C. Clemen, *Religionsgeschichte Europas*, Heidelberg 1926, 374.

²⁾ K. K. Knutsson, *Der Tempel in Arkona*, *Zeitschrift f. slavische Philologie* XVI 1939, 152.

³⁾ Thietmar Merseburgensis episcopus *Chron.* I 3 = C. H. Meyer, *Fontes historiae religionis slavicae*, Berolini 1931, 10, 35: (Wigbertus) *praedicatione assidua commissis a vana superstitione erroris reduxit lucumque. . . ab accolis ut Deum in omnibus honoratum et ab aevo antiquo numquam violatum, radicibus eruens sancto martiri Romano in eo ecclesiam construxit*; Ebbo, *Vita Ottonis episcopi Babenbergensis* II 1 = FHRSI 34, 38: *Apostolus itaque Pomeranorum duas illic aecclesias constituit, unam in civitate Iulin sub honore sanctorum Adalberti et Wenezlai, qui magnae apud barbaros opinionis erant, in loco ubi profani demoniorum ritus agi solebant, ut ubi spurca pridem commercia, Christi deinceps frequentarentur misteria*; Ebbo III 1 = FHRSI 36, 2: *Hac . . . civitate (i. e. Stettin) ad veri Dei agnitionem . . . adducta, delubra idolorum flammis erant absumpta, duaeque aecclesiae, una in monte Trigelawi sub honore sancti Adalberti . . . erant locatae*; *Annales Magdeburgenses saec. XII* = FHRSI 57, 23: *Fecit quoque idem Caesar . . . iuxta ripam Albiae fluminis templum . . . Karolus magnus . . . huius ydolii aras destruxit et oratorium protomartyris Stephani ibi dedicari fecit.*

⁴⁾ Saxonis Grammatici *Gesta Danorum* XIV p. 564 = FHRSI 52, 10: *Huius igitur urbis (sc. Arconae) non magis rex munimenta quam ritus evertere cupiens, universae Rugie profanos cultus eius excidio deleri posse arbitrabatur. Neque enim dubium habebat, quin, exstante simulacro, facilius gentis menia quam sacrelegia domarentur.*

⁵⁾ У словеначком преводу Саксоновог описа Свантовитове стале поткрала се једна грешка која је аутора могла да заведе с правог пута. Наиме „*Pedes humo contigui cernebantur, eorum basi intra solum latente*, *Gesta* XIV p. 564 не значи: „поге со се дотикале тал ин со стале на подставини ки је бил закоран в землjo“ (стр. 10) него „изгледало је као да ноге стоје на земљи јер је база на којој су се налазиле била сакривена испод пода.“

ваздух.¹⁾ Слични прописи постојали су и у религијама других народа код којих је, као и код Словена, храм био стан божанства²⁾ и докле се у томе ишло види се најбоље у чишћењу острва Дела.³⁾ Када се има на уму ова чишћења, тешко је веровати да су стари Словени у Птују градили храм неког свог божанства усред рушевина ранијих грађевина а не на чистом месту као што су, на пример, радили Грци. Из истог разлога на објекат који је Хвојка нашао у Кијеву не може бити храм јер су у њему нађене кости спаљених животиња.⁴⁾

Као што се види, доказ на коме се оснива мишљење да је у Птују нађен најстарији словенски храм врло је слаб и не може оборити постојеће схватање да Словени, сем Полапских и Руса, нису градили храмове, основано на лингвистичком материјалу (у словенским језицима не постоји оригиналан заједнички назив за храм) и подацима код писаца (Словени врше култне радње поред светог дрвећа и извора, у гајевима; храмови и свештеници спомињу се у врло позно доба и то само код Полапских Словена и Руса).

Р. Марић, Београд.

JEDAN PLAGIJAT. Posle oslobođenja pojavila se u izdanjima Instituta za svetsku književnost „Gorki“ AN SSSR serija sinteza, plodova dugogodišnjeg i kolektivnog rada, iz istorije raznih književnosti. Među njima naročito padaju u oči tri zamašna dela: Istorija engleske književnosti, Istorija francuske književnosti i Istorija grčke književnosti. Zasada su, koliko je meni poznato, izašli samo prvi tomovi. Prva dva dela prevedena su na naš jezik, staranjem Odbora za udžbenike Filozofskog fakulteta u Beogradu, i korisno služe studentima. Nas međutim u ovom časopisu interesuje Istorija grčke književnosti (История греческой литературы, под редакцией С. И. Соболевского, Б. В. Горнунга, З. Г. Гринберга, Ф. А. Петровского, С. И. Радцига, том I, Издательство Академии Наук СССР, Москва—Ленинград 1946, стр. 487, вел. 8⁰).

Knjiga je široko zamišljena i velelepno opremljena (na beloј hartiji, sa masom ilustracija itd.). U neku ruku, ona, zajedno sa daljim tomovima toga dela, treba da prevaziđe u *Schmid—Stähli*na (GGL, Otto's Hbuch, od 1929 nadalje), i *Krumbachera* (GBL² Müller's Hbuch, 1836). Prve reči predgovora redakcije (str. 5) glase:

„Kolektivni rad „Istorija grčke književnosti“ ima za cilj da dà sistematski prikaz istorije starogrčke i vizantiske književnosti u svetlosti marksističko-lenjinističke teorije. „Istorija grčke književnosti“ treba da dà potpunu sliku istoriskog razvitka te književnosti, od najstarijih vremena pa do kraja Vizantiskog carstva. Detaljno izlaganje najvažnijih problema iz istorije književnosti propraćeno je potrebnim naučnim aparatom (pregled rukopisâ, sholijâ, izdanjâ, prevodâ, najvažnija naučna literatura, bibliografija bibliografijâ) . . .“ „Kolektiv pisaca „Istorije grčke književnosti“ postavio je sebi kao cilj da dà, ukoliko je to bilo moguće, pristupačan prikaz, neprenatran detaljima i pojedinačnim hipotezama (kao što je to obično slučaj u zapadnoevropskim delima takvog tipa) . . .“

¹⁾ Saxo Grammaticus XIV p. 564 = FHRSI 49, 40: *Huius (sc. Svanteviti) sacerdos . . . pridie quam rem divinam facere debuisset, sacellum, quod ei soli intrandi fas erat, adhibito scoparum usu, diligentissime purgare solebat, observato. ne intra edem halitum funderet; quo quociens capessendo vel emitendo opus habebat, toties ad ianuam procurrebat, ne videlicet dei presentia mortalis spiritus contagio pollueretur.*

²⁾ Прописе о религијској чистоћи код Грка в. у Th. Wächter, *Reinheitsvorschriften im griechischen Kult.* RVV IX 1, Giessen 1910.

³⁾ Податке о томе у Wächter 59.

⁴⁾ Л. А. Динцес. Дохристијанске храмове руси в свете памятників народнаго искусства, Советская этнография 1947, II 75.